

Література

1. Басов Н.Ф. Социальная работа: учебное пособие. Москва: "Дашков и К", 2012. 361 с.
2. Звонарева, Л.У., Рожнов О.А. Основные проблемы информационного обеспечения деятельности общественных объединений детей и молодежи // Состояние и перспективы развития детского и молодежного общественного движения в Российской Федерации. науч.-метод. сб. М.: Логос, 2005. С. 107-127.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

*С.М. Лелека
Україна, м. Харків,
Харківська гуманітарно-педагогічна академія*

Сучасна соціокультурна ситуація, що склалася в Україні, характеризується руйнуванням старої системи цінностей, яка існувала протягом десятиліть, і досить повільним створенням нової, утвердженням пріоритету матеріальних цінностей над духовними, недовірою до державної влади, прагненнями людей у всьому розраховувати на власні сили, що призводить до ціннісно-сміслові дезорієнтації, зростання індивідуальної спрямованості особистості, до її уособлення від інших людей, від суспільного життя, від цінностей культури й супроводжується спотвореним мисленням, антигуманними діями, порушенням закону, ростом злочинності, хабарництва. Усе це негативно впливає на формування в сучасній молоді людяності та гармонійності у взаєминах з іншими людьми і, у свою чергу, викликає протиріччя між постановкою завдань з боку суспільства щодо гармонійного й духовного розвитку особистості та наявним станом реалізації цих завдань.

Соціальність як результат соціального виховання несе в собі ідею самозбереження соціуму, людства в цілому, ідею єдності та гармонійної взаємодії людей різних соціально-вікових та професійних груп, національностей, віросповідання та класової приналежності. Вивчення цього соціально-педагогічного явища, його глибокий, детальний аналіз потребують визначення методологічних засад, що надасть можливість для з'ясування основних наукових підходів до вивчення зазначеної проблеми.

Перегляд психолого-педагогічної літератури з проблеми соціальності дає змогу зробити висновок про те, що педагоги не широко вживають термін «соціальність», хоча соціальність досить давно досліджують соціологи, філософи, психологи. Так, у статті А. Брушлинського «Соціальність суб'єкта і суб'єкт соціальності» узагальнюються різні підходи до розуміння терміна «соціальність» та підкреслюється існування цього поняття, що розробляється у філософській, соціологічній, педагогічній, психологічній науці, уже понад 100 років [1, с.4].

Філософи вважають «...розвиток форм самої соціальності в ході залучення індивіда до системи нових суспільних зв'язків і залежностей» результатом соціалізації [2, с.318-319]. У дослідженні І. Корсун результатом соціалізації є конкретно-історична форма соціальності індивіда, яка розвивається у взаємодії індивіда та суспільства на основі предметно-перетворюючої діяльності індивіда, що знов підтверджує думку про те, що соціальність є результатом соціалізації [3, с.8].

К. Буслов «соціальність» розуміє як злиття суспільних інтересів з особистими, єдність людей, яка проявляється у взаєминах між людьми, між особистістю та суспіль-

ством, віддзеркалюється в сенсі її життя, розкриває людську суть у соціальній творчості, тобто проявляється у всіх сферах життєдіяльності особистості (у побуті, сім'ї, сфері праці, дозвілля та ін).

За К. Бусловим, «соціальність» - загальна людяність у стосунках між людьми. Тобто соціальність сприяє об'єднанню людей між собою, укріпленню взаємозв'язків людини з іншими людьми, народом, суспільством у цілому [4, с. 119].

На відміну від попередніх визначень, Н. Мойсеюк під соціальністю розуміє культуру мислення і культуру почуттів, культуру духовного життя і культуру поведінки, яка формується в процесі спільної діяльності й спілкування [6, с. 69]. У цьому визначенні також підкреслюється розвиток соціальності у взаємодії з іншими людьми.

Існують інші підходи до визначення терміна «соціальність», крім наведених вище. Наприклад, соціологічної енциклопедії «соціальність» (соціальний) (від лат. *socio* - єднати, об'єднати; *socius, socium* - загальний, спільний; *socialis* - суспільний) – характеристика суспільного життя як спільного, яке проникнуте взаємозв'язком та взаємозалежністю життєдіяльності людей; характеристика окремих суспільних феноменів, проявів суспільного життя. Далі зазначається, що не все в життєдіяльності людини є виразом соціальності, не все носить соціальний характер, тобто породжується взаємозв'язком з іншими людьми. Формування соціальності починається з соціальних дій, тобто з таких поведінкових актів, які свідомо зорієнтовані на інших людей та зачіпають їх інтереси, і тому зустрічають ту чи іншу реакцію з їх боку. Соціальність знаходить своє вираження в системі різних типів соціальних взаємодій між індивідами та людськими спільнотами [5, с. 479-480]. Таким чином, соціальність являє собою імпліцитну характеристику «спільності» людської життєдіяльності, опосередкований вираз цієї «спільності», з чим не можна не погодитись. Дуже слушною є думка про те що соціальність розвивається в соціальних діях особистості, які прямо або опосередковано спрямовані на інших людей.

А. Рижанова також вважає соціальність результатом соціального виховання, становлення, розвитку та вдосконалення якої відбувається спільними зусиллями соціальних суб'єктів через усі соціокультурні сфери. Науковець зауважує, що соціальність є проявом індивідуального творчого ставлення не лише до суспільного буття (як вважає В. Нікітін) як певної форми соціуму, але й до соціального буття, зокрема до сімейного, етнічного, регіонального, глобального тощо... До складових соціальності, на думку А. Рижанової, входять певні соціальні цінності, соціальні якості, соціальна поведінка [7, с.36]. Звідси О. Пахомова робить висновки про різновиди соціальності відносно форм соціального буття, наприклад, про сімейну соціальність, релігійну соціальність, етносоціальність, регіональну соціальність, глобальну соціальність тощо. Виходячи з того, що рівень розвитку соціальності, напевне, залежить від вікових особливостей людини, О.Пахомова робить припущення про те, що є сенс виділити види соціальності відносно вікових періодів особистості: соціальність дітей дошкільного віку, соціальність молодшого школяра, підліткову соціальність, юнацьку соціальність тощо. Таким чином, структурні елементи соціальності (соціальні цінності, соціальні якості, соціальні почуття та соціальна поведінка) відносно виділених нами видів соціальності матимуть певну специфіку [8, с. 5].

Дошкільне дитинство характеризується виникненням нової соціальної ситуації розвитку. Серед основних здобутків дошкільного віку А. Богуш виокремлює образні форми пізнання навколишнього світу, розквіт яких припадає саме на цей віковий період; моральні почуття, які пов'язують дитину спочатку з рідними людьми, а з часом і ширшим колом дорослих та однолітків. Психологи (Б. Волков, В. Волкова) виокремлюють внутрішню позицію дошкільника стосовно інших людей, яка характеризується усвідомленням власного «Я», усвідомлення своєї поведінки та інтересом до світу дорослих.

Дошкільне дитинство вважають періодом оволодіння соціальним простором людських стосунків через спілкування з дорослими, а також через ігрові та реальні стосунки з однолітками (Г. Абрамова, Л. Павлова, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Кононко, В. Мухіна та інші). Старші дошкільники – це діти, які знаходяться на кінцевому, базовому етапі фізичного, психологічного та соціального становлення особистості дошкільного дитинства [9, с. 6-8].

Протягом старшого дошкільного віку істотно розширюється коло людей, з якими спілкується дитина. Предметом її уваги все більше стає світ соціальних відносин дорослих людей, в який дитина намагається увійти. Центром для неї та її щоденного буття є дорослий як носій суспільних функцій та вимог. Основна потреба – прагнення жити з людьми, що її оточують, спільним життям, входити з ними у безпосередній контакт, постійно перетинатися з проблемами дорослого світу, впроваджуються елементи систематичного навчання як певним чином організованої та унормованої діяльності. Важлива характеристика соціальної ситуації розвитку дитини – стабілізація взаємин з однолітками, утворення «*дитячого суспільства*», оформлення дитячої субкультури з притаманною їй територією, правилами співжиття, інтересами, ролями, перевагами, пріоритетними цінностями, соціальним статусом кожного її члена.

Розвиток особистості в дитинстві відбувається під впливом різноманітних соціальних інститутів: сім'ї, школи, позашкільних закладів, засобів масової інформації (преса, радіо, телебачення) і живого, безпосереднього спілкування дитини з оточуючими людьми. У різні вікові періоди особистісного розвитку кількість соціальних інститутів, причетних до формування дитини як особистості, та їхнє виховне значення різні. У процесі розвитку особистості дитини велику роль відіграє сім'я, набуття нових основних особистісних якостей пов'язане в першу чергу з нею. У дошкільному дитинстві до впливу сім'ї додається вплив спілкування з ровесниками, дорослими людьми, звернення до доступних засобів масової інформації.

Взаємини з однолітками відіграють важливу роль у житті дошкільника, тож слід усіляко підтримувати прагнення вихованців спілкуватися з однолітками, проявляти до них прихильність, адаптувати своє мовлення до особливостей співрозмовника, координувати свої дії, успішно співробітничати, мирно розв'язувати складні ситуації, виявляти цілеспрямованість у взаємодії, особливо з приємними їм дітьми. Старші дошкільники дедалі більше проявляють здатність до кооперації, альтруїзму, подільчivosti; вони рідше проявляють агресивність та сваряться, частіше розв'язують проблеми, не звертаючись по допомогу до вихователя.

За умови, що педагог коментує мотиви і наміри, якими продиктовані вчинки інших людей, дошкільники починають краще їх розуміти, брати до уваги отриману інформацію, що позитивно позначається на спілкуванні дітей. Наприкінці свого перебування в садку дошкільники дедалі більше часу проводять з товаришами, тривалість їх спілкування починає наближатися, а подекуди і перевищувати час, який вони проводять з вихователем. Групова рольова гра, яка ускладнюється за змістом, правилами, ролями, стає дедалі звичнішою. Дошкільник дістає від цього задоволення, а опинившись на самоті, намагається приєднатися до спільних занять з іншими дітьми.

Вікові зміни у соціальній взаємодії та грі сприяють здатності поставити себе на місце іншого, зрозуміти почуття іншої людини, проявити до неї співчуття. Діти спроможні ініціювати підтримку й допомогу тому, хто цього потребує, хоча роблять це вкрай рідко - частіше чекають пропозицій, доручень, вимог дорослого. Звичка дошкільника бачити труднощі іншого і при цьому лишатися стороннім спостерігачем негативно позначається на його соціальному досвіді, гальмує формування активної соціальної позиції, чуйності як соціально-моральної якості.

У спілкуванні, спільній діяльності з іншими дітьми малюк може побачити такі свої якості, які не проявляються у взаємодії з дорослими (уміння встановлювати контакти

з однолітками, придумувати цікаву гру, виконувати в ній певні ролі тощо), починає усвідомлювати ставлення до себе інших дітей. У дошкільному віці саме в спільній грі дитина навчається виокремлювати "позицію іншого", відмінну від власної, знижується дитячий егоцентризм. Однолітки, на відміну від дорослого, стають для неї мірилом для порівняння. Поведінка та дії інших дітей (у дитячій свідомості «саме таких, як він») ніби винесені для неї назовні, тож легше усвідомлюються й аналізуються, ніж власні. Щоб навчитися правильно оцінювати, себе, дитина спочатку навчається оцінювати інших, на яких вона може дивитися з боку. І не випадково діти оцінюють однолітків критичніше, аніж себе.

Щоб вихованці училися поставити себе на місце інших людей варто разом з ними спостерігати за взаємодією людей (у тому числі й незнайомих), ставити їм запитання щодо мотивів, змісту, засобів, результатів спілкування, обговорювати почуття, якими забарвлені людські контакти. Читаючи казки, оповідання, бажано частіше привертати увагу дітей до ситуацій, в яких персонаж має розв'язувати дилему, міркувати над соціально-моральними проблемами, здійснювати власний вибір.

Отже, ми вважаємо, що соціальність особистості у старшому дошкільному дитинстві є важлива соціально-педагогічна проблема, яка полягає у відстороненні дитини від інших людей, небажання спілкуватися, прагнення усамітнитись, відсутність інтересу до людей, уникання будь-яких контактів з ними.

Таким чином, підвищити рівень соціальності дітей старшого дошкільного віку означає підвищити розвиток їх соціальних потреби, формування соціальних вмінь та навичок, виховання «відчуття іншого», здатність брати іншого до уваги, працювати у команді, діставати насолоду від допомоги та підтримки іншої людини у складній ситуації, знаходити у дитячому угрупованні своє місце, визначати свій статус серед однолітків відповідно своїх можливостей та домагань, товаришувати.

Література

1. Брушлинський А.В. // Социальность субъекта и субъект социальности // Субъект и социальная компетентность личности; под ред. А.В. Брушлинского. М.: Издательство «Институт психологии РАН», 1995. С. 3 -23.
2. Буслов К.П. Формирование социального в человеке. Мн., 1980.
3. Збірник законодавчих і нормативних актів про дошкільну освіту. Запоріжжя, 2007.
4. Корсун І.В. Соціалізація старшокласників у сфері вільного часу: Автореферат дисертації, канд.пед.наук. Луганськ, 1997.
5. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. К., 2001.
6. Пахомова О.М. Розвиток соціальності особистості як соціально-педагогічна проблема. Вісник ХДАК, 2007.
7. Соціальна філософія: короткий енциклопедичний словник. К.–Х, 1997.
8. Социологическая энциклопедия: В. 2т. Т.2. М., 2003.
9. Рижанова А.О. Розвиток соціальної педагогіки в соціокультурному контексті: Дис. доктора пед.наук. Луганськ, 2005.